

Д. ГОРДЕЄВ

Ніко Піросманашвілі

(з нагоди виставки його картин в Харкові)

У великій залі будинку ім. Блакитного відбувалася виставка картин грузинського митця Ніко Піросманашвілі — надзвичайно цікавого та самобутнього представника мистецтва своєї батьківщини. Перед тим, як прибути до Харкова виставка була в Москві та Ленінграді; тамошня преса в численних нотатках та статтях відзначила значимість виставки, що дала можливість широким масам згаданих столиць пізнатися з культурними цінностями однієї з найсвоєрідніших братерських республік Союзу. І якщо Москві порівняно давно вже відомі деякі оригінальні роботи Піросманашвілі не тільки з ювілейної виставки Жовтня 1928 р., але й експонатів своєї музейної збірки, що дозволяло і багатьом ленінградцям своєчасно їх побачити, то для України перебування цієї прекрасно підібраної виставки, що репрезентує митця в цілому, має не тільки всю принадність новинки, але й особливе актуальне культурне значіння — за доби напруженого будівництва національних культур радянських республік. Взаємний обмін такого татунку інформацією безумовно мусить мати і має вже роль творчого збудинка. Турне грузинського театру і невеличка виставка декораторів, що супроводила її були у нас нещодавно „першими ластівками“. Виставка робіт Піросманашвілі дальший і великий крок у ознайомленні столиці України з художньою творчістю Грузії нового часу. Тому цілком доречно і своєчасні були слова нашої робітничої газети „Пролетар“, яка вмістила в день відкриття виставки 8 - II невелику інформаційну замітку: „Треба вітати постанову Наркомосвіти УСРР і сприяння всеосяжного т - ва культурного зв'язку з закордоном, які дали змогу широко популяризувати на Україні творчість видатного грузинського народного митця“.

Біографічні відомості про Ніко Піросманашвілі, що є на сьогодні опубліковані, надзвичайно уривчасті, а подекуди прикрашені та затінені формою пізньої усної передачі. Але ці відомості, що потребують додатків та критичної перевірки, є цінною допомогою в подальшій аналізі його мистецької спадщини. Коло тематики Ніко, його ширини, цілісний примітивізм відкриваються в повісті про життя шляхи митця. Син бідного хахетинського селянина, вже з молодих літ закінчений в Тифліс, Піросманашвілі, через особисті властивості характеру, опинився в середовищі тої декларованої інтелігенції, що, не відриваючись від наявних ще на тоді основ пережиточних старих культур Кавказу, все ж таки так чи інакше були захоплені новими життєвими течіями. Молоді роки Ніко (народився 1859) минають якраз в той перелічний для всього Кавказу і, зокрема для Грузії, період, що характеристику його свого часу стисло та мітко дав Ленін: „В після - реформенну добу відбувалася, з одного боку, сильна колонізація Кавказу, широке розорювання землі колоністами (особливо на Північному Кавказі), що продукували на продаж пшеницю, тютюн та інші, та притягали маси сільських найманих робітників з Росії. З другого боку, йшло витіснення місцевих, одвічних „кустарних“ промислів, що підпадали від конкуренції привозних московських фабрикатів. Підпадало старовинне виробництво зорів від конкурентів привозних тугльських та бельгійських виробів, підпадав кустарний виріб заліза від конкурентів привозного російського продукту, а також і кустарна обробка міді, золота, срібла, глини, сала і соди, шкіри і т. інш., всі ці продукти вироблялися дешевше на російських фабриках, що нацили на Кавказ свої вироби. Підпадала обробка рогів в келихи в наслідок занепаду феодальної ладу в Грузії і її історичних бенкетів — підпадав шалочний промисел, в наслідок заміни азійського костюма європейським, підпадало виробництво бурдюків і глеків для місцевого вина, що вперше почало йти на продаж (розвиваючи бондарство) та зайовувало в свою чергу російський ринок. Російський капіталізм втягав отже Кавказ в світовий товарний обіг, нивеливав його місцеві особливості — рештки старої патріархальної замкненості — створював собі ринок для своїх фабрик. Країна, що була не дуже заселена на початку пореформеної доби або заселена горянами, що стояли осторонь світового господарства і навіть осторонь від історії, перетворювалися на нафтопромисловців, торговців вином, фабрикатів пшениці і тютюну. (Розвиток капіталізму в Росії. Соч. Леніна т. III, 3 роз. вид., стор. 463 — 64). Син насиченої тоді феодальними пережитками Хахетії — класичного центру винного виробництва Східної Грузії — Піросманашвілі, безкурний, мрійний, не жадний до назвиш, лишається осторонь основних процесів формування нових класових угруповань; не увійшов він в кадрові робітників - професіоналів (вихід із складу залізничників через стан здоров'я) і не вийшло з нього дрібного підприємця, буржуа (провав підприємств торгівлі молочним крамом, внісочної пасової майстерні). На початок нашого сторіччя, на перші два його десятиліття припадає основна маса творч.

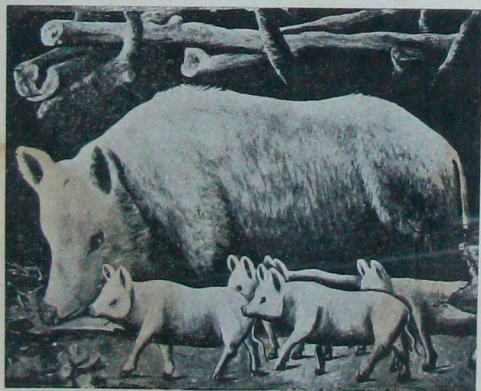
митця, родя Ніко в житті остаточно оформляється — з аматора - дилетанта він самоуком стає професіональним кустарем - одиначкою, справжнім люмпен - пролетарем. Як мистець він оформлюється поза прямим впливом того мистецтва, яке обслуговувало тоді в Тифлісі панівні вершки — мистецтва європейського, русифікованого типово провінційального. На офіційній поверхні тодішнього мистецтва Тифлісу ми маємо цілу плеяду майстрів — іноді талановитих і не позбавлених індивідуальних шукань — грузинів, вірмен, росіян, що репрезентували різноманітні „напрямки“ під пізнього академізму та „передвижництва“ до імпресіонізму і навіть „лівиших“. Нові добре обладнані квартали, населені урядовцями, військовими, великими русифікованими поміщиками, капіталістами різних гатунків та інтелігенцією мали свої карди буржуазних митців. Але в „закутках“ старого Тифлісу „животили“ уламки ще не остаточно на тоді віджилих рис феодальної доби, дуже живучих в глухих закутках гірської країни. Тут по сутерепах „духанів“ доживали віку традиції „історичних бенкетів“ феодальної Грузії з усіма символічними застольними ритуалами. В кварталах „старого Тифлісу“ і на околицях знайшов Ніко Піросманашвілі своїх замовців — вони ж не були вимогливі щодо суворості шкільної вичуки, — їхні смаки відповідали рівневі своїх кляскових прошарувань; тут Ніко сам плоть від плоті певної частини цієї групи людності Тифлісу, міг силою свого таланту та глибоким безпосереднім знанням смаків такого середовища і її побуту конкурувати з тими любочними олеографіями та іншим „художнім“ хламом, що вивозився в „колоніяльні“ околиці царської Росії. Звісно, він не був єдиним представником мистецтва в цьому середовищі — він тільки найбільший, найбезпосередніший, найблатораніший і тому в його творчості так цілісно та неповторно сплутуються елементи старої традиції монументальних стінописів середньовічної Грузії, народного селянського мистецтва і різноманітних елементів буржуазного мистецтва Тифлісу його часу. Саме тому, що Ніко був не стороннім „етнографом“ — відторювачем певних через „шось“ цікавих об'єктів, а безпосередньо творчим суб'єктом, що відбиває не тільки зовнішність, але й стадійний рівень з усіма рисами його світогляду — тому саме примітивізм його творів такий же переконливий, безпосередній і справжній, як пам'ятники середньовіччя та твори дитячої творчості. Цим зовсім не відкидається своєрідність іноді віртуозна майстерність, але виявляється тільки відповідні межі, що в них йшов ресмах рсзв'язання тих або інших стильових проблем. Чергове наступне завдання глибокої аналізу творчості Піросманашвілі викрити не тільки формальні джерела — прототипи (часом надзвичайно низької якості — як от, напр., етикетки коньячної фабрики Сараджієва, фонів вуличних фотографів і т. д.), але дати саме аналіз його стилю, що таць в собі багато цінних і актуальних нині рис, живих актуальних образів, переданих зі спрощеною синтетичністю. Звісно його творчість не є готова „школа на сьогодні“ — вона є багатша і бідніша в той же час. І якщо вона бідніша тим, що тут ми не подібаємо виявлення пролетарського використаного мистецтва, то воно надзвичайно багате в аспекті певного промарку суспільства тодішньої Грузії. Як ніхто переконливо і глибоко малював Ніко різноманітні варіанти „бенкетів“ архайчних і захоплених князів, грузин в черкесах поруч з одягненими „по - європейському“ і зовсім „європейських“ тифлісців (в „родинній компанії“ і ін.), епопей подорожей на храмові свята з усіма можливими казусами (аж до обов'язково повторюваного на різних варіантах роздягання необережного подорожця бандитами), весільної церемонії, збір винограду та інш. народні сюжети, серії різноманітних типів (завжди трактованих монументально, в наслідок чого маємо симетричні пари розхараованих на певний декоративний ансамбль) іноді з дивовижно влучною характеристикою, серії звірів та свієських тварин. Своєрідні натюрморти що йдуть від вивіски, з суворого композицією, часто дуже тонко виконані. Не розглядаючи всього ансамбля тематики майстра, не можна обминути рідких що правда, але тим паче цікавих і злободених робіт Піросманашвілі. Прим. велике пано „Мысланер сз дєтний, бєднєна сз дєтєми“ (своєрідний відбиток „найвищої справедливості“ при соціальній нерівності), „Нова жінка базарник“ (нові порядки після революції), та ін. менш цікаві на капитал фантастичних речей в зв'язку з російсько - японською війною явно виконаних „на замовлення“. Образи „зниклої слави“ старовинної Грузії, що так яскраво відбилися в дореволюційну епоху в деяких течіях нової грузинської літератури, знайшли собі місце і в Ніко — тут всі улюблені від традиції персонажі: і царича Тамара, і Шота Руставелі (і „портрет“ поета, і ілюстрації до його віршів), і „Георгій Саакадзе рятує Грузію від ворогів“, і цар Іраклії II і інш. Сюди ж до шкільв кавказької героїчної романтики треба віднести сцени з епопей Шаміля і сцени з розбійницького побуту (дуже популярного в епоху Зелім - хана та його прямих і відокремлених соратників).

Але їзми же „відкритий“ мистець, хто зібрав його твори, що прикрашують нині збірки національної картинної галереї Грузії? Художник Леданто та брати Зланевичі, поет та художник, захоплені скраїними „літвіми“ художніми течіями в Москві та Ленінграді, надбубють в Тифлісі на його роботу і у Зланевичів як раз перед війною складається основна колекція творів Ніко, зібрана з великою любов'ю та старанністю. Збирають його потім митці Шенарадзе, Канабадзе та інш., а також поети і літератори. Перед революцією мистець визнаний тільки у вузькому колі „посвящених“ що оцінювали його крізь призму французького нового мистецтва; до нього і була тоді притосопана назва „грузинського Руссо“. Після радянизації Грузії, питання за характер збірок Національної картинної галереї значно переглянуто і поширено; роботи Піросманашвілі починають уважно збирати; 1926 р. Держиздав Грузії видає багатолістовану колективну монографію, присвячену митцеві. Нещодавно придбана основна маса колекції Зланевичів і минулої осені була відкрита в 2 залах галереї ретроспективна виставка. Відібрали з цієї виставки речі і становлять експонати, що побували в Москві і Ленінграді і тепер гостують на Україні.

Н. ПІРОСМАНАШВІЛІ

ВЕСІЛЛЯ В КАХЕТІ

Н. ПІРОСМАНАШВІЛІ

СВИНІ

Н. ПИРОСМАНАШВИЛІ

ЧАБАН

Н. ПИРОСМАНАШВИЛІ

КОРОВА